

Matt. 25. Christus dicturus est eis, quos ad sinistram discernet: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus*: his malignis spiritibus conjungendos, simulque damnandos, dicit ituros in tenebras exteriores, id est, in societatem pœnalem diaboli & angelorum ejus. Huic pœnæ contrarium est quod bono servo dicitur: *Intra in gaudium Domini tui*; ut quanto sunt istæ tenebræ exteriores, tanto sit lumen illud interius. Non hæc per locorum intervalla inani phantasmate cogitanda sunt: localia spatia non occupant nisi corporum moles. Non est hoc spiritus vitæ, non est hoc anima rationalis, multo minus Deus omnium benignissimus conditor, & justissimus ordinator. Voluntatibus & affectibus ista vel propinquare vel longè fieri, vel intrare vel exire dicuntur.

58. Sed quia malo opere, id est, tenebroso delectantur facientes, secutura est autem pœna quæ torqueat, ideo Dominus ubi dixit, *tenebras exteriores*, addidit etiam, *ibi erit fletus & stridor dentium*; ne talibus delectationibus, qualibus hîc iniqui perfruuntur, quando infidelitate atque injustitia tenebescunt, etiam in illo supplicio se usuros dementer existiment: quia enim volentes injustè utuntur bonis, justè nolentes cruciabuntur malis. Undè possunt etiam tenebræ exteriores intelligi pœnæ corporales: corpus quippe est animæ exterius: ut sint animæ mala, quibus à caritatis luce aversa mens in peccatis oblectatur, exteræ tenebræ; corporis autem mala, quibus æternis in finem torquebitur, exteriores tenebræ, quas solas timent, qui servili adhuc timore detinentur. Nam si eis liceret in illis exteris, quæ sunt in peccatis, impunè semper volvi & involvi, profectò numquam vellent accedere ad Deum, & il-

illuminari, & inhærere illi per caritatem, ubi est timor castus permanens in sæculum sæculi: qui timor non cruciat, sed tenaciorem facit animam boni illius, quod si dimiserit, cadet.

59. TIMEAT eum omne semen Israel. Et vide caussam quam conjungit: *Quoniam non sprexit, inquit, neque despexit precem pauperis*. Pauperem humilem dicit. Hinc est: *Noli altum sapere, sed time*. Timeat ergo eum omne semen Israël, quoniam non despexit ejus precem, qui non altum sapuit, sed timuit. Potest & hoc capiti coaptari; quia ipse Salvator corporis propter nos pauper factus est cum dives esset, ut ejus paupertate ditaremur. Ex forma enim servi pauper factus est, ex qua & precem fudit: in ea quippe semetipsum humiliavit factus obediens usque ad mortem. Vide ergo quid dicat: *Quoniam non sprexit, neque despexit precem pauperis, neque avertit faciem suam à me*. Ubi est illud, *quare me dereliquisti*, si nec faciem avertit ab eo? nisi quia & DERELINQUENS non derelinquit, quando in bonis temporalibus non exaudit; & non ad insipientiam nobis, sed ut sapiamus quid auferat, & quid offerat nobis, non, inquit, *sprexit, neque despexit precem pauperis; neque avertit faciem suam à me: & cum clamarem ad eum, exaudivit me*. Fecit ergo quod paulò antè rogatus est, ubi eum deprecans dixit, *ne discedas à me*. Si enim exaudivit, profectò fecit, non utique discessit. Non ergo dereliquit hoc modo, qui alio modo dereliquit, ut saperemus quomodo magis non ab eo derelinqui velle debemus.

60. *Apud te laus mea*. Quid ergo nocent, qui tamquam victo insultant, quòd me in temporalibus dereliqueris? *In ecclesia magna*

CAPUT

XXIV.

Ps. 21. 25.

Rom. II. 20.

2. Cor. 8. 9.

Phil. 2. 8.

Ps. 21. 26.

con-

confitebor tibi; non quanta ista synagoga est, quæ irridet mortem derelicti, sed in Ecclesia magna diffusa per omnes gentes, quæ credit in resurrectionem non derelicti. Hæc est unica illa, quam petit de manu canis erui, de qua etiam paulò antè dixit: *In medio Ecclesie cantabo te*. Et nunc quod ait: *Confitebor tibi*, in eis utique qui confitebuntur, in quibus & loquitur. Confessio autem non tantum peccatorum est, sed & laudis Dei, sicut ipse in Evangelio: *Confitebor tibi*, inquit, *Pater Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & revelasti ea parvulis*. Ideo sequitur & dicit: *Vota mea reddam coram timentibus eum. Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum*. Ipsi sunt parvuli de quibus dixit, *et revelasti ea parvulis*, timentes eum; & pauperes, id est, humiles, qui non alta sapiunt, sed timent timore illo casto, non quo pœna formidatur, sed quo gratia^a conservatur.

61. Vota verò sua sacrificium vult intelligi corporis sui, quod est fidelium sacramentum. Ideo cùm dixisset: *Vota mea reddam coram timentibus eum*; continuò subjunxit: *Edent pauperes, & saturabuntur*. Ipsi enim saturabuntur pane, qui de cælo descendit, qui ei cohærentes, & ejus pacem dilectionemque servantes imitantur ejus humilitatem: ideo *pauperes*. In hac paupertate, & saturitate præcipuè Apostoli claruerunt. *Et laudabunt Dominum*, inquit, *qui requirunt eum*; intelligentes non meritum suorum, sed illius esse gratiæ, quòd saturati sunt. Requiritur

^a Bad. Am. & Er. sed quo gratia commendatur.

runt enim eum, quia non sunt ex eis, qui sua quærunt, non quæ Jesu Christi. Denique etsi caro eorum, qui eum laudant, patitur temporalem tribulationem vel mortem: *Vivent corda eorum in sæculum sæculi*. Hæc vita cordis, non est in sensibus corporis; secreta est in luce quæ intus est, non in tenebris quæ foris sunt; in fine præcepti, non in initio peccati. Finis autem præcepti caritas est de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Caritas quæ non æmulatur, non inflatur, quia non altum sapit, sed timet: & ideo cohæret timore casto permanente in sæculum sæculi. Initium autem omnis peccati superbia, qua diabolus irrevocabiliter in exteriora progressus est, hominemque invidendo & ei simile aliquid suadendo dejecit. Cui homini in quadam Scriptura dicitur: *Quid superbit terra & cinis? Quoniam in vita sua projecit intima sua*. In *vita sua*, dictum est, tamquam in propria a sua, & quasi privata, qua delectatur omnis superbia.

62. UNDE caritas in commune magis quàm in privatum consulens, dicitur non quærere quæ sua sunt. Hac vivunt corda in sæculum sæculi, tamquam saturata pane cælesti. De qua saturator ipse dicit: *Nisi manducaveritis carnem meam, & sanguinem meum biberitis, non habebitis vitam in vobis*. Merito ergo istorum, qui saturantur, vivent corda in sæculum sæculi. Vita enim Christus est, qui habitat in cordibus eorum, interim per fidem, post etiam per speciem. Vident enim

TOM. IV.

D

nunc

^a Bad. Am. & Er. tamquam in propria persona.
^b Bad. Am. Er. De qua saturitate. MSS. tres: De quo dicit ipse Salvator.

Matth. II.
25.

Ps. 21. 26.
27.

I. Tim. I. 5.

I. Cor. 13. 4.

Ecc. 10. 15.

Ecc. 10. 9.

CAPUT
XXV.

I. Cor. 13. 5.

Joan. 6. 54.

Egyptius

tit. 229.

Meridi.

I. Cor. 13.

12.

nunc in ænigmate per speculum, tunc autem facie ad faciem. Unde ipsa caritas nunc in bonis operibus dilectionis exercetur, qua se ad subveniendum quaquaversum potest, porrigit; & hæc latitudo est: nunc longanimitate adversa tolerat, & in eo quod veraciter tenuit, perseverat; & hæc est longitudo: hoc autem totum propter adipiscendam vitam facit æternam, quæ illi promittitur in excelso; & hæc altitudo est. Existit verò ex occulto ista caritas, ubi fundati & radicati quodam modo sumus; ubi causæ voluntatis Dei non investigantur, cujus gratia sumus salvi facti, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum ejus misericordiam. Voluntariè quippe genuit nos verbo veritatis, & hæc voluntas ejus in abdito est. Cujus secreti profunditatem quodam modo expavescens Apostolus clamat: *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini?* Et hoc est profundum. Altitudo quippe commune nomen est excelso & profundo: sed cum in excelso dicitur, sublimitatis eminentia commendatur; cum autem in profundo, difficultas investigationis & cognitionis. Unde & illud Deo dicitur: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Nimis profunda factæ sunt cogitationes tuæ.* Et iterum: *Judicia tua velut abyssus multa.* Hinc igitur est illud Apostoli, quod requirendum inter cetera posuisti: *Hujus rei gratia*, inquit, *flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur; ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtute corroborari per Spiritum ejus, in interiori homine*

habitare Christum per fidem in cordibus vestris, ut in caritate radicati & fundati, prævaleatis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, & latitudo, altitudo, & profundum; scire etiam supereminentem scientiam caritatis Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.

63. ADTENDE omnia diligenter. *Hujus rei*, inquit, *gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur.* Quæris cujus rei gratia: hoc supra dixerat: *Propter quod peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis.* Hoc ergo eis optat, ut non inürmentur in tribulationibus Apostoli, quas pro illis sustinebat, & propter hoc genua flectebat ad Patrem. Proinde non infirmari unde illis sit, sequitur & dicit, *ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtute corroborari per Spiritum ejus.* Hæc sunt divitiæ de quibus dicit: *O altitudo divitiarum!* Abditas enim habent causas, ubi nullis meritis præcedentibus, quid habemus, quod non accepimus? Deinde sequitur, & quid optet adjungit: *In interiori*, inquit, *homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Hæc est vita cordium, qua vivimus in sæculum sæculi, ab initio fidei usque ad finem speciei. *Ut in caritate*, inquit, *radicati, & fundati, prævaleatis comprehendere cum omnibus sanctis.* Ista est communio cujusdam divinæ cælestisque reipublicæ; hinc saturantur pauperes, non sua quærentes, sed quæ Jesu Christi: id est, non commoda privata sectantes, sed in commune, ubi salus omnium est, consulentes. Nam de ipso pane, quo tales saturantur, quodam loco Apostolus

2. Cor. 10. dicit: *Unus panis, unum corpus, multi sumus.*
 176 Quid ergo comprehendere? *Quæ sit*, inquit,
latitudo, sicut jam dixi, in bonis operibus,
 quibus benevolentia porrigitur usque ad dili-
 gendos inimicos: & *longitudo*, ut longanimit-
 er pro hac latitudine molestiæ tolerentur:
 & *altitudo*, ut pro his æternum, quod in
 supernis est, præmium, non vanum aliquid
 temporale speretur: & *profundum*, unde
 gratuita gratia Dei secundum secretum, & ab-
 ditum voluntatis ejus existit. Ibi enim radicati,
 ibi sumus fundati: radicati, propter agriculturam,
 fundati, propter ædificationem: quæ
 quoniam non est ab homine, dicit alio loco
 1. Cor. 3. 9. idem Apostolus: *Dei agricultura estis, Dei*
ædificatio estis. Hoc totum agitur cum in hac
 nostra peregrinatione fides per dilectionem operatur.
 In futuro autem sæculo perfecta & plena
 caritas sine ulla malorum tolerantia, non
 fide credit quod non videt, nec spe desiderat
 quod non tenet; sed in æternum veritatis in-
 commutabilem speciem contemplabitur, cu-
 jus sine fine quietum opus erit, laudare quod
 amat, & amare quod laudat. De hac conse-
 quenter dicit: *Scire etiam supereminentem*
scientiam caritatis Christi, ut impleamini
in omnem plenitudinem Dei.

64. In hoc mysterio figura crucis ostenditur.
 Qui enim, quia voluit, mortuus est, quomodo
 voluit mortuus est. Non frustra igitur tale
 genus mortis elegit, nisi ut in eo quoque
 latitudinis hujus, & longitudinis, & altitudi-
 nis, & profunditatis magister existeret. Nam
 latitudo est in eo ligno, quod transversum de-
 super figitur: hoc ad bona opera pertinet, quia
 ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod
 ab ipso ligno usque ad terram conspicuum est:
 ibi

ibi enim quodam modo statur, id est, persistitur
 & perseveratur; quod longanimitati tribuitur.
 Altitudo est in ea ligni parte, quæ ab illo
 quod transversum figitur, sursum versus relin-
 quitur, hoc est, ad caput crucifixi; quia bene
 sperantium superna expectatio est. Jam verò
 illud ex ligno quod non apparet, quod fixum
 occultatur, unde totum illud exurgit, profunditatem
 significat gratiæ gratiæ: in quo multorum ingenia
 coneruntur id iavestigare conantia, ut ad
 extremum eis dicatur: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?*

Rom. 9. 26.

65. Vident ergo corda saturatorum pauperum
 in sæculum sæculi, hoc est, humilium caritate
 flagrantium, non sua quærentium, sed sanctorum
 societate gaudentium. Hoc primitus in Apostolis
 factum est. Sed laudando Deum, id est, prædicando
 gratiam Dei (quoniam dictum est: *Laudabunt
 Dominum, qui requirunt eum*) quid populorum
 adquisierint, in eo quod sequitur, vide.

66. *Commemorabuntur*, inquit, & *convertentur
 ad Dominum universi fines terræ: & adorabunt
 in conspectu ejus universa patris gentium.*
 Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur
 gentium. Ille irrisus, ille crucifixus, ille derelictus
 hoc regnum adquisierit, & tradet in fine Deo & Patri;
 non ut ipse amittat, sed quod in fide seminavit,
 cum venit minor Patre, hoc perducat ad speciem,
 in qua æqualis non recessit à Patre. *Manducaverunt
 & adoraverunt omnes divites terræ.* Divites terræ
 superbos intelligere debemus, si rectè superiùs
 pauperes humiles intelligebamus, de quibus in
 Evangelio dicit: *Beati pauperes spiritu, quoniam
 ipsorum est regnum calorum: ipsi enim sunt mites,*

CAPUT
XXVII.
Psal. 21.
28. 29.

Ibid. v. 30.

Matt. 5. 3.

tes, esurientes, & sitientes justitiam, misericordes, mundicordes, pacifici, & qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quibus prædicationibus singillatim beatitudinem adjunxit. Contra ergo divites terræ hoc loco superbi intelligendi sunt. Neque enim frustra ita distincti sunt, ut de pauperibus supra diceretur: *Edent pauperes, & saturabuntur*; hinc verò: *Manducaverunt & adoraverunt omnes divites terræ*. Et ipsi quippe adducti sunt ad mensam Christi, & accipiunt de corpore & sanguine ejus: sed adorant tantum, non etiam saturantur, quoniam non imitantur.

Manducantes enim ^a pauperem, dedignantur esse pauperes: quia Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum ut sequamur vestigia ejus. Verumtamen quòd humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, adspernantur divites,

& similia perpeti respuunt ^b, timore, non magnitudine, infirmitate ergo, non sanitate. Sed quia Deus excitavit eum à mortuis, & donavit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu flectatur omne genus cælestium, terrestrium, & infernorum; famacelsitudinis ejus & gloria nominis ejus in Ecclesia usquequaque diffusa permoti & ipsi veniunt ad mensam, manducant & adorant: non tamen saturantur, quia non esuriunt & sitiunt justitiam: tales enim saturabuntur. Quamquam perfecta saturitas in illa vita æterna erit, cum ex ista peregrinatione venerimus ex fide ad speciem, ab speculo ad faciem, ab ænigmate

^b *Phil. 2. 9.*

Matt. 5. 6.

^a Editi Bad. Am. & Er. omittunt, *pauperem*: quam vocem exhibent omnes inspecti à nobis MSS. & Lov.

^b Ita MSS. præstantiores. At excusi habent, *timore non magnitudine*.

ad perspicuam veritatem: non tamen inconvenienter saturatus dicitur ^a paupertate Christi, qui pro justitia ejus, hoc est, pro participatione Verbi æterni, quam inchoavit interim fide, omnia temporalia non solum temperanter contemnit bona, verum etiam patienter sustinet mala.

67. Tales fuerunt piscatores & publicani; quia abjecta hujus mundi elegit, ut confunderet fortia. De his dictum est: *Edent pauperes, & saturabuntur*. Sed quia istam saturitatem non apud seipsos tenuerunt (quodammodo enim ructantes Dominum laudaverunt, id est, prædicaverunt, quærentes eum, hoc est, non sua quærentes, sed in eum caritate flagrantes) eorum prædicatione commotus est mundus, ut commemorentur & convertantur ad Dominum universi fines terræ, & adorent in conspectu ejus universæ patriæ gentium:

Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Hac Ecclesiæ dilatazione etiam superbi, id est, divites terræ adducti sunt, ut manducarent, & quamvis non saturati, tamen adorant. Hunc quippe ordinem prophetia Psalmi hoc loco tenuit, quem videmus impleri. Adjungit autem: *In conspectu ejus procident omnes, qui descendunt in terram*;

id est, omnes bona amando terrena, non in cælum adscendunt. Non enim faciunt quod ait Apostolus: *Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram*; sed potius quanto sibi bonis terrenis feliciores videntur, tanto magis in terram descendunt, hoc est, in

Coloss. 3. 1.

D 4

ter-

^a Regius codex, *pauper Christi*.

terrena deprimuntur. Et ideo in conspectu ejus proident, id est, ubi ipse videt, non ubi homines vident, qui eos excelsos sublimesque arbitrantur.

CAPUT
XXVIII.

Psalm. 21.

31.

a

2. Cor. 5.

15.

Eccles. 10.

14.

Joan. 15.

10.

Joan. 1.9.

68. ET *anima*, inquit, *mea ipsi vivet*; ipsi utique, non sibi, sicut superbiorum privato bono suo lætantium, & à communi omnium a bono, quod Deus est, inani elatione resilientium. Hoc utique devitemus, & communi potiùs vero omnium bono perfrui, quàm privato nostro gaudere quæramus; ut *qui vivunt, jam non sibi vivant*, sicut ait Apoc- tolus: *Sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit*. Pro hoc enim mediator effectus est, ut nos reconciliet Deo per humilitatem, à quo per impiam superbiam longè recesseramus. Neque enim tantùm illud scriptum est, quod supra posui: *Initium omnis peccati superbia*; sed etiam hoc ibi legitur: *Initium superbiæ hominis apostatare à Deo*. Non ergo sibi vivat quisque, sed Christo; faciens non suam, sed ipsius voluntatem; & manens in ejus caritate; sicut & ipse fecit voluntatem Patris, & manet in ejus caritate. Hæc quippe nos admonens, & exemplo suo exhortans, in Evangelio suo locutus est. Si autem ipse cùm in forma Dei æqualis esset Patri, tamen per formam servi, quam propter nos accepit, non suam voluntatem, sed Patris se facere commendavit; quanto magis nos propria privataque nostra voluntate contempta, qua tenebrati sumus, ad illud commune lumen, ut illuminemur, & vultus nostri non erubescant, debemus accedere, quod illuminat omnem homi-

a Bad. Am. & plerique MSS. *communi omnium bonorum*, & paulò post, *vero omnium bonorum*.

minem venientem in hunc mundum, ut anima nostra ipsi vivat? Hoc enim de nobis consequenter adjungit, cum dicit: *Et semen meum serviet illi*; quoniam qui seminat bonum semen, filius est hominis; bonum autem semen, hi sunt filii regni.

69. HÆC porro omnia quæ in Psalmo isto dicta sunt, quia non ad præsens tempus, sed ad futurorum prophetiam pertinebant, sicut etiam ipsis rebus apparet; sic eum concludere voluit, ut ostenderet se non præsentia demonstrare, vel narrare præterita, sed futura prophetare. *Annuntiabitur*, inquit, *Domino generatio ventura, & annuntiabunt cæli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus*. Non ait: *Annuntiabitur Dominus generationi venturæ*; sed *Annuntiabitur Domino generatio ventura*. Quod non sic accipiendum est, tamquam nescienti aliquid annuntietur ut sciat; sed sicut annuntiant Angeli non solum nobis beneficia Dei, verùm etiam illi preces nostras. Nam scriptum est, ubi Angelus hominibus dicit: *Ego obtuli memoriam orationis vestræ*; non ut tunc Deus noverit quid velimus, vel quo indigeamus. *Novit enim Pater vester*, ait Dominus, *quid vobis necessarium sit priùs quàm petatis ab eo*; sed quia necesse habet rationalis creatura obtemperans Deo, temporales causas ad æternam veritatem referre, sive petendo quod erga se fiat, sive consulendo quid faciat; qui pius mentis affectus est, ut ipsa construat, non ut Deus instruat. Nam & hæc quædam contestatio rationalis creaturæ est, quod non sibi ipsa sit bonum quo beata fiat, sed illud incommutabile, cujus participatione etiam sapiens efficitur.

CAPUT
XXIX.

Psalm. 21.
32.

4. Sen. dist.
45. cap.
Sed forte

Tob. 12. 12.

Mat. 6. 8.

Si-

70. Sive ita dictum est : *Annuntiabitur Domino generatio ventura* ; ac si diceretur : Domino placebunt , qui annuntiabunt , non sibi ; ut ita sit Domino annuntiare , sicut est *Rom. I4.6.* Domino vivere. Sic dictum est : *Qui manducat , Domino manducat : & qui non manducat , Domino non manducat.* Ad hoc quippe addidit , *et gratias agit Deo* ; ut ostenderetur quid esset , *Domino facit* , id est , in ejus laudem facit. Tunc enim rectè , tunc justè , tunc piè fit , cum opus bonum in ejus laudem fit , cujus gratia donatur ut fiat. Ac per hoc etiamsi eo modo quispiam hæc verba intelligere velit , ut eorum iste ordo sit : *Annuntiabitur Domino generatio ventura* ; id est , ea generatio annuntiabitur , quæ Domino ventura est , generatio scilicet piorum atque sanctorum , quia impiorum & sceleratorum generatio non Domino , sed sibi ventura est ; ab eadem significatione non receditur , qua intelligatur animæ participatio in idipsum : id est , rationalem creaturam , cum sit mutabilis , non fieri beatam , nisi à proprio suo mutabili ad incommutabile bonum , idemque commune quod Deus est , à quo superba impietate abstinit , humili pietate conversa subsistat. In quo affectu proficiens , quidquid boni facit , Domino facit , hoc est , in ejus laudem , cujus gratiam percepit ut faciat ; unde est actio gratiarum , quæ intimo fidelium mysterio celebratur.

CAPUT
XXX.

71. ILLUD autem quod sequitur : *Et annuntiabunt justitiam ejus populo qui nascetur , quem fecit Dominus* ; superioris sensus confirmatio est. Nam quod ibi dictum est : *Annuntiabitur Domino generatio ventura* ^a :

hoc

^a Sic MSS. melioris notæ. At vulgati habent , *hæc est dictum , hæc annuntiabit justitiam ejus.*

hoc est dictum hîc : *Annuntiabunt justitiam ejus.* Ipsa quippe generatio , quæ ventura prophetata est piorum atque sanctorum , justitia Dei est , non ipsorum : ne sint ex illis , qui ignorantes Dei justitiam , & suam volentes constituere , justitiæ Dei non sunt subjecti. Illa namque justitia Dei commendatur in eo quod dicitur , *ignorantes Dei justitiam* , qua nos ex ejus gratia justis sumus : ut ipsa justitia ejus nos simus , cum justè vivimus , credentes in eum qui justificat impium ; non illa qua ipse justus est æterna sua & incommutabili justitia. Hæc itaque justitia , qua nos Dei munere justis sumus , significatur in Psalmo illo , ubi scriptum est : *Justitia tua sicut montes Dei.* *Rom. 10. 3.* Montes quippe Dei sancti ejus sunt : de quibus alibi dicitur : *Suscipiant montes pacem populo tuo.* *Psal. 71. 3.* Et multa de his montibus scripta sunt figurata locutione , quæ commemorare nunc longum est. Sed quia hoc ipsum quod Deus justificat homines , nimis occulto judicio facit (quoniam gratuita gratia facit : si autem gratia , non ex operibus , alioquin gratia jam non est gratia ; ex hoc quippe incipiunt opera bona , ex quo justificamur ; non quia præcesserunt , justificamur : & hoc est profundum , de quo superius jam multa diximus) continuò in eodem Psalmo cum dixisset : *Justitia tua velut montes Dei* ; subjunxit : *Judicia tua velut abyssus multa.* *Psal. 35. 7.* Inde venit ad salutem hominibus jumentisque communem ; quia & ipsa ex misericordia Dei est , & dicit : *Homines & jumenta salvos facies , Domine , sicut multiplicata est misericordia tua , Deus.* *Ibid.* Ut hinc intelligamus etiam illam salutem sempiternam & immortalem , de qua dicit Apostolus : *Spe enim salvati facti sumus* ; similiter ut istam *Rom. 8. 24.*

tam quæ hominibus jumentisque communis est, gratis nos accipere, non ex operibus; ne fortè quis extollatur, quia opera bona ex ipsius justificatione operamur. Ipsius enim summus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus. Et illa salus ergo gratuita est, de qua in alio Psalmo dicitur: *Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.*

72. Sicut ergo quod legitur: *Domini est salus*; non ea salus intelligitur, qua Dominus salvus est, sed qua hi salvi sunt, quos ipse salvos facit: sic cum legitur Dei justitia, in eo quod scriptum est: *Ignorantes Dei justitiam, & suam volentes constituere*; non est illa intelligenda, qua Deus justus est; sed qua justi sunt homines, quos gratia sua justificat. Inde enim salvi, unde justi; quoniam quod ait: *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus*; exposuit in consequentibus, dicens: *Non veni vocare justos, sed peccatores.* Non igitur secundum opera justitiæ, quæ nos fecimus, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis. In qua gratia spe salvi facti sumus. Unde in illo Psalmo subjungitur: *Filii autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos: quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Præterde misericordiam tuam scientibus te, & justitiam tuam iis qui recto sunt corde.* Huic igitur justitiæ Dei contraria superbia est, qua fiditur tamquam de operibus propriis: ideoque ibi sequitur: *Non veniat mihi pes superbiæ.*

73. Hæc justitia, qua ejus fideles justi sunt, in-

interim viventes ex fide, donec perfecta justitia perducantur ad speciem, sicut salute perfecta etiam ad ipsius corporis immortalitatem, gratia est novi Testamenti. Unde alio loco dicit Apostolus: *Pro Christo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos; obsecramus pro Christo reconciliari Deo*; ac inde subjungit: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*: id est, sacrificium pro peccatis. Nam & ipsa in lege peccata appellabantur, quæ pro peccatis offerebantur. *Ut nos simus justitia Dei in ipso*, id est, in ejus corpore, quod est Eccles'ia, cui caput est, nos simus justitia Dei: quam ignorantes illi, & suam volentes constituere, id est, tamquam de suis operibus gloriantes, justitiæ Dei non sunt subjecti. Inde & in hoc Psalmo cum dixisset: *Annuntiabunt justitiam ejus*; sequitur & adjungit: *Populo qui nascetur, quem fecit Dominus.* Quis est enim populus quem non fecit Dominus, secundum id quod homines sunt, qui etiam pecora creavit, à quo est omnis vita, omnisque facta & creata natura? Sed ita intelligendum est, *quem fecit Dominus*; ut non solum quod homines sunt, verum etiam quod justi sunt, ab illo facti intelligantur, secundum illud quod jam non semel commemoravi ab Apostolo dictum: *Ipsius enim figmentum sumus, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.*

74. ANIMÆ igitur rationalis mutabilitas admonetur, quo noverit, nisi participatione incommutabilis boni, justam, salvam, sapientem, beatam se esse non posse; nec sibi eam bonum esse posse propria voluntate, sed malum. Propria quippe voluntate avertitur à bono

2. Cor. 5. 20.

Ibid. 21.

Rom. 10. 3.

Psal. 21. 32.

Ephes. 2. 10.

CAPUT XXXI.

no incommutabili, eaque aversione vitiatur nec sanari per seipsam potest, sed gratuita misericordia sui Creatoris, quæ in hac vita eam ex fide viventem in spe constituit salutis æternæ. Unde non altum sapiat, sed timeat; eoque timore casto inhæreat Deo, qui eam à propria immunditia, qua inordinatè bona inferiora dilexit, velut à quadam fornicatione spiritali mundavit: nec humanis laudibus extollatur, ne sit in virginibus stultis aliena laude lætantibus (hoc enim de quæstionibus tuis restat extremum) & propter ipsam inanem laudem, non propter conscientiam suam, ubi illis testis est Deus, bona operantibus: sed sit in virginibus sapientibus, ubi dicat quod ait Apostolus: *Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Hoc enim est oleum ferre secum, non à vendentibus emere, hoc est, ab adulantibus. Adulatores namque laudem suam tamquam oleum vendunt stultis. De hoc oleo dicitur in Psalmo: *Emendabit me justus in misericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum.* Elegit à justo misericorditer reprehendi, & quodammodo colaphizari quàm, ut ei caput in superbiam a crescat, peccatoris adulatione laudari.

75. Irridentium quippe responsio mihi videtur, cum eis à sapientibus virginibus dicitur: *Ite potius ad vendentes, & emitte vobis;* sicut in quodam libro Sapientiæ scriptum est, ubi contemtoribus dicit: *Et ego perditioni*

ves-

² Erasmo videbatur legendum, *crassetat*. Sed libri omnes habent, *crescat*: quo verbo alludit Augustinus ad illud proverbium, quod refert superius in epist. 33. n. 3. *De homine*, ait, *quem falsa blanditiæ faciunt arrogantem, recte etiam vulgè dicitur, Crescit caput.*

Matt. 25.
3.

2. Cor. 1.
12.

Psal. 140.
5.

Matt. 25.
9.

Prov. 1. 26.

vestra superridebo. Illa autem responsione, qua petentibus oleum dictum est, *ne fortè non sufficiat nobis & vobis*; non desperanter, sed humiliter dictum est. Quis enim sic præsumat de conscientia sua, ut certus sit eam sibi in iudicio Dei posse sufficere, nisi a misericordes misericorditer iudicet? Iudicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. Ipsæ autem sunt lampades accensæ, opera scilicet bona, de quibus Dominus dicit: *Luceant b bona opera vestra coram hominibus, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* Hucusque pertendit intentio virginum sapientium, ut ideo velint videri ab hominibus opera sua bona, non quò ab eis laudentur ipsæ, sed ut glorificetur Deus, à quo illis est quod bene operantur: ac per hoc interiori bono gaudent, quod est coram Deo, ubi c eleemosyna in occulto, ut Pater, qui videt in occulto, reddat. Et ideo non deficient lampades, quia interiori oleo vegetantur, id est, intentione bonæ conscientiæ, qua coram Deo fit in ejus gloriam, quidquid coram hominibus in bonis operibus lucet. At verò stultarum virginum hoc oleum non secum portantium deficient lampades, id est, non perseveranter bona opera lucent: cum laus humana fuerit subtracta, propter quam illa faciebant, hucusque intentionem suam perducentes, ut viderentur ab hominibus, non ut glorificaretur Pater, qui in cælis est. Quæ inten-

fac. 2. 13.
Matt. 5.
16.

b

c

a Sic MSS. Vaticani & prope omnes ex nostris. At editi, *nisi misericors* &c.

b MS. sex, *lucant opera vestra coram hominibus, ut videant bona vestra, & glorificent.*

c Sic MSS. plerique. At editi habent, *ubi eleemosynam in occulto pater qui videt in occulto reddat.*

tentio perennis est gloriæ, qua novit anima Deo se debere quod justificata est ad faciendâ bona opera, & ideo in illo non in se laudari amat. Unde alibi homo Dei cantat: *In Domino laudabitur anima mea*; ut qui gloriatur, in Domino gloriatur.

Ps. 33. 2.
1. Cor. 1.
31.

CAPUT
XXXII.
Matt. 25.
5.

Mat. 24. 12.

Ibid. 13.

1. Thes. 4.
12.

1. Cor. 15. 6.

Virgil. 6.
Æneid. v.
278.

76. SED quid est quod in eadem Evangelii lectione scriptum est, omnes sponso tardante dormisse? Somnum istum si intellexerimus, quod velut tardante iudicio, ad quod faciendum venturus est Christus, abundante iniquitate caritas refrigescit; quomodo ibi ponemus virgines sapientes, cum potius in illis sint de quibus dicitur: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*? Dicitur est ergo, *dormierunt omnes*; quia non tantum stulti, qui propter humanam laudem bona operantur coram hominibus, verum etiam sapientes, qui hoc propterea faciunt ut laudetur Deus, experiuntur istam mortem: ex utroque enim genere moriuntur. Et ista mors sæpe in Scripturis dormitio dicitur, propter futuram resurrectionem, velut evigilationem. Hinc Apostolus dicit: *De dormientibus autem nolo vos ignorare, fratres*; & alio loco: *Ex quibus plures manent usque adhuc, quidam autem dormierunt*. Et alia innumerabilia in hoc testimonia aperte per Scripturas utriusque Testamenti reperiuntur. Unde & ille ait, *consanguineus lethi sopor*. Et si advertas, multa invenies etiam in sæcularibus litteris, ubi mors somno comparatur. Significavit ergo Dominus futurum esse tempus, quo inter tribulationes & tentationes sæculi hujus, jam jamque ejus expectaretur & speraretur adventus, tanquam propinquus atque imminens, ad quem se præparent, qui in ejus esse familia videntur.

tur. Hoc est enim quod ait, exisse obviam sponso & sponsæ. Sponso quidem Filio Dei; sponsæ autem, sive quia in eo corpore venturus est, quod sumsit ex Virgine; sive quia ipsa Ecclesia tunc clarior apparebit, ut ad universi corporis congregationem membra concurrant, quibus concurrentibus ejus magnitudo monstrabitur.

Matt. 25. 1.

77. VIRGINES propter continentiam nuncupavit. Decem verò, id est, quinque & quinque, propter numerum quo censetur corporis sensus, in quibus habitat continentia, cum à voluptatibus turpibus & illicitis abstinetur. Lampades, sicut dictum est, bona sunt opera, maximeque ad misericordiam pertinentia; & ipsa quæ etiam coram hominibus lucet laudabilis conversatio. Sed magni interest, qua mentis intentione fiat: ideo dicit alias sapientes, stultas alias. Sed hinc eas discernit, quod stultæ non sumserunt oleum secum, sapientes autem acceperunt oleum in vasis suis, hoc est, in cordibus suis, ubi fit ipsa participatio intimi ac superni boni. Unde in Psalmo quodam, cum dictum esset: *Sacrificate sacrificium justitiæ, & sperate in Domino*; multi, inquit, dicunt, *quis ostendit nobis bona*? Deinde ut manifestaret cujus boni amore debeamus operari justitiam, hoc est, sacrificare sacrificium justitiæ: *Signatum est, inquit, in nobis lumen vultus tui, Domine: dedisti letitiam in corde meo*. Cujus boni aliquantum participati, & plenius perfectiusque participandi intentione, qui bene operatur, & laudabiliter etiam in conspectu hominum conversatur, habet

CAPUT
XXXIII.

Psal. 4. 6.

TOM. IV.

E

oleum

^a Editi post, *justitiæ*, addunt, & *sperare*, quod quidem abest à MSS.